

hevig, en hun grimmigheid, want die is hard.' Simeon en Levi waren degenen die de verkrachting van hun zuster Dina met zulk buitensporig en verraderlijk geweld hebben gewroken.

Pas de vierde ondervindt waardering. 'Juda, u zullen uw broeders loven, uw hand zal zijn op den nek uwer vijanden, voor u zullen uws vaders zonen zich neerbuigen. Een leeuwenwelp is Juda; na den roof zijt gij omhoog geklommen, mijn zoon; hij kromt zich, legt zich neder als een leeuw of als een leeuwin; wie durft hem opjagen? De schepter zal van Juda niet wijken, noch de heersersstaf tussen zijn voeten, totdat Silo komt, en hem zullen de volken gehoorzaam zijn. Hij zal zijn ezel aan den wijnstok binden en het jong zijner ezelin aan den wingerd; hij zal zijn kleed in wijn wassen en in druivenbloed zijn gewaad. Hij zal donkerder van ogen zijn dan wijn en witter van tanden dan melk.'

Zo profeteert Jakob. Schitterende beelden weet hij te vinden, voor ongeveer de helft van zijn zonen. Issaschar is 'een bonkige ezel, die tussen de stallingen ligt; als hij ziet dat de rust goed is, en dat het land liefelijk is, buigt hij zijn schouder om te torsen en leent zich tot slaafse herendienst'. Dan is 'een slang op den weg', Naftali 'een losgelaten hinde', Jozef 'een jonge vruchtboom aan een bron', Benjamin 'een verscheurende wolf'.

Wie de volledige tekst leest, een beetje te groot om hier te citeren, zal het niet ontgaan dat Jakob hier ver over de begrenzingen van Genesis heen kijkt. Op andermaal grote afstand van het beloofde land is Israël – met welke nieuwe, hem al enige tijd geleden door God gegeven, naam Jakob zich op dit beslissende moment ook *zelf* aanduidt – hier bezig met het uitstippelen van niets minder dan de latere provinciegrenzen, om zo te zeggen. In zijn geestvervoerde toespraak tot de eponieme voorvaders van de twaalf stammen tekent hij reeds de kaart van het twaalfstammenrijk en zelfs misschien al enigszins die van de periode daar nog weer achteraan: die van het noordelijke en zuidelijke rijk. Hij heeft al weet van de latere krachtsverhoudingen.

Geschiedschrijving, aetiologische mythe, ideologie – met geen mogelijkheid zijn die drie hier uit elkaar te houden. Maar poëzie is het zeker.

## HET BOEK EXODUS: *de wet in de woestijn*

•

Wat een woest boek, Exodus, terwijl het over beteugeling gaat. Wat een grotesk boek ook, met zijn wel bijzonder weinig harmonische proporties, waarin het verhaal gedaan wordt van de uittocht uit Egypte, van een compleet aldaar tot slavernij vervallen Hebreeuws volk, dat vervolgens in de woestijn zijn tien geboden krijgt. Trouwens, niet alleen de tien geboden, er komt nog een enorme hoop hoogst diverse wetgeving achteraan. Waarna Exodus volumineus eindigt met een massa nauwkeurige beschrijvingen inzake de te bouwen tabernakel, de reistempel om het zo maar eens te zeggen, waarmee de twaalf stammen het tijdens hun veertigjarige omzwerving door de woestijn de Sinaï moeten doen. En die bouwvoorschriften worden, om het de lezer nog eens extra in te scherpen, een eindje verderop vrolijkweg en bijna woordelijk nog weer eens herhaald, maar nu in termen van een bouw in daadwerkelijke uitvoering. Wat misschien bovenal tot stand komt in Exodus, dat is een priesterklasse. Een priesterklasse die vooral in en door dit bijbelboek gelegitimeerd wordt; waarna dan in het meest eigenlijke priesterboek, Leviticus, alle zaken nog eens tot in de meest fijnzinnige details naar hartelust verder gereguleerd kunnen worden.

Exodus is een wonderbaarlijk boek – ook in die zin dat hierin naar mijn stellige indruk (ik heb niet zitten turven) het grootste aantal wonderen van de hele Hebreeuwse bijbel ofwel het Oude Testament plaatsvindt. Mozes met zijn staf, Mozes met zijn handen – hij kan er wat van, deze vondeling uit de Nijl, die door God tot aanzegger en uitvoerder van de tien plagen gebombardeerd wordt, en die vervolgens het voormalige sla-





9

Onbekende kunstenaar, *De ark van Noach tijdens de zondvloed*, ca. 1530, handgekleurde houtsnede

10

» Onbekende kunstenaar, *De bouw van de toren van Babel*, ca. 1490, olieverf op paneel











« Meester van de Kruisafneming van Figdor, *Christus gekruisigd*,  
ca. 1505, olieverf op doek

83

Colijn de Coter, *De beweging van Christus*,  
ca. 1510-1515, olieverf op paneel

84



## DE VIER EVANGELIËN: *Mattheüs, Marcus, Lucas, Johannes*

### QUENEAU'S NEGENENNEGENTIG STIJLOEFENINGEN

**A**lvorens ons te buigen over het merkwaardige feit van de viervoudigheid van het evangelie (een nog groter mysterie dan dat van de drievuldigheid Gods) is het misschien goed even stil te staan bij een boek dat inhoudelijk erg weinig op het evangelie lijkt, maar er toch een soort familie van is. Ik bedoel het meesterwerk van de Franse schrijver Raymond Queneau. Rudy Kousbroek heeft ons van dat boek een heel mooie vertaling geschonken, een vertaling die ook een bewerking is en een verplaatsing: de Parijse bus nummer zoveel is een Amsterdamse tramlijn geworden, en het Gare Saint-Lazare het Concertgebouw. Het is aan de hand van Kousbroek's vertaling dat ik hier een paar dingen over Queneau's boek zeg.

In *Stijloefeningen* (*Exercices de style*) vertelt Queneau negenennegentig keer hetzelfde verhaal. Dat doet hij vrijwel steeds heel kort. De overgrote meerderheid van de stijloefeningen beslaat niet meer en meestal minder dan één pagina. 'Verhaal' is een al te weidse aanduiding voor de paar op zichzelf hoogst armzalige gebeurtenissen waar het om begonnen is. Het gaat om het soort dingen, kleine waarnemingen in het voorbijgaan, die het normaliter nooit tot een verhaal schoppen. Ze lonen de moeite niet.

Als je een samenvatting hoort van waar het dan zoal over gaat, in die *Stijloefeningen*, ga je al bijna geeuwen van verveling. Er zijn twee tijdstippen en twee plaatsen van handeling: eerst een volle tram, een paar uur later het plein bij het Concertgebouw. 'Hoofdpersoon' is een man met een bepaald soort hoofddeksel en een jas. Iemand botst in de volle tram

tegen hem op. Hij kankert. Eerst staat hij nog, op het balkon, daarna vindt hij een zitplaats. Tijdens de tweede scène neemt een 'ik' waar hoe de al genoemde 'hoofdpersoon' een vriend tegenkomt die hem adviseert om een extra knoop aan zijn jas te laten zetten. C'est tout! Ingrediënten voor een verhaal of een geschiedenis kun je dit toch niet noemen.

Anders dan je aan de hand van deze 'korte inhoud' zou kunnen denken, is de opeenvolging van Queneau's stijloefeningen nieuwsgierigmakend door kleine inhoudelijke variaties en door de levendigheid van de verschillende taalregisters die de schrijver tot in de finesses beheerst. *Stijloefeningen* is een stalenboek van schrijf- en spreekstijlen, van stijlfiguren en argumentatievormen, van reclametaal tot epos en poëzie. Hier wordt gedemonstreerd, juist met deze minieme bouwmaterialen, hoe bijzakelijk 'inhoud' is, en hoe essentieel de strategie van de schrijver – in de zin van het geheel van literaire middelen met behulp waarvan ons houdingen, perspectieven, toonaarden, levens- en wereldbeschouwingen opgediend worden. *Stijloefeningen* is een boek waarin gedemonstreerd wordt wat literatuur is. Zoals er etudes bestaan in de muziek, als volwaardige en op zichzelf staande vorm, zo zijn daar deze stijloefeningen van Queneau, een reeks varianten op een verhaal, of een reeks verhalen die zich tot een roman laten samenlezen, een prismatische roman.

Het is een misverstand om te denken dat schrijven 'opschrijven' zou kunnen zijn. *Stijloefeningen* laat de lezer zien dat er altijd een wijze van schrijven ten grondslag ligt aan wat hij leest. Als iemand zegt: het is mooi opgeschreven, klinkt daar toch de halve suggestie in door dat schrijven zoiets is als een foto maken. Daar is de werkelijkheid, wat dat ook mag zijn, en hier ben ik met mijn fototoestel of mijn pen. Je neemt een foto of je schrijft het op – en met dat laatste wordt dan eigenlijk bedoeld: je schrijft het over; de werkelijkheid is zelf al een soort tekst of dictaat. Maar in dit taalgebruik vindt een simplificatie plaats. Er is helemaal niets, hoe eenvoudig ook, dat 'opgeschreven' kan worden. Het mooiste bewijs hiervan is *Stijloefeningen*.

Net als in de vier evangeliën van het Nieuwe Testament keren de ingrediënten van het verhaal met verschillende accenten en met verschillende belang steeds terug. Maar die ingrediënten fungeren in zekere zin als de mannequin die steeds weer andere kleren showt. De 'feiten' of 'in-